Fordítástudomány XV. (2013) 1. szám 5–31.

A retorikai struktúra műfaji szempontú elemzésének módszereiről a magyar–angol sajtófordításban

Károly Krisztina
E-mail: karoly.krisztina@btk.elte.hu

Kivonat: A tanulmány – Mann és Thompson (1986) retorikai struktúra elméletét alapul véve – a retorikai szerkezet műfaji szempontú elemzésének egy lehetséges módszerére tesz javaslatot a fordításkutatásban. Bizonyítja, hogy a felvázolt elemzési módszer segítségével (1) az elmélet – amelyet eredetileg egymástól független szövegek elemzésére dolgoztak ki – alkalmazható fordítások vizsgálatára, (2) leírható a retorikai szerkezet célnyelvi (re)produkciója, valamint (3) felmérhetővé válik, hogy a fordítás funkcionálisan mennyire egyenértékű a forrásszöveggel. A módszer alkalmazását a tanulmány egy magyar hírszövegeket és azok angol nyelvű fordításait tartalmazó korpusz szövegein szemlélteti. A forrás- és a célnyelvi szöveg retorikai szerkezetét alkotó kapcsolódási propozíciók mennyiségi és minőségi elemzésén keresztül azonosítja a fordítás során keletkező szerkezeti eltolódásokat. Az elemzés ezután kiegészül egy olyan, a hírszövegek eseményszerkezetét feltáró, műfaji szempontú vizsgálattal, amely révén láthatóvá válik a propozicionális eltolódások szövegstruktúrában elfoglalt helye és az, hogy miként módosítják a fordítás propozicionális tartalmát, s egyúttal a hírszöveg által közvetített üzenetet is. A tanulmány egyfelől a retorikai struktúra koherencia alkotásban betöltött szerepének alaposabb megértéséhez járul hozzá, másfelől a fordítás mint szöveg kutatását segíti, mivel lehetővé teszi a retorikai és műfaji szerkezet interakciójának leírását, majd ennek alapján a koherencia fordítási (re)produkcióját kísérő kognitív folyamatok azonosítását.

Kulcsszavak: retorikai struktúra elmélet (RSE), kapcsolódási propozíciók, koherencia, eltolódások a fordításban, sajtófordítás

1. Bevezetés

Tanulmányom olyan elemzési módszert mutat be, amely lehetővé teszi a koherencia egy fontos alkotóelemének, a retorikai szerkezetnek a vizsgálatát a fordításban, és mérhetővé teszi, hogy a fordítás során keletkező célnyelvi szöveg milyen mértékben tekinthető funkcionálisan ekvivalensnek (Nord 1997) a forrásszöveggel.* A módszer kidolgozására az indított, hogy a különféle nyelvek és kultúrák szövegszerkesztési hagyományai és normái jelentős eltéréseket mutatnak (a témában született kutatások eredményeiről részletes áttekintés

* A kutatást az OTKA (nyilvántartási szám: K83243) és a Bolyai Kutatási Ösztöndíj támogatásával végeztem.

Connor (1996) munkájában olvasható). E különbségek hatással vannak nemcsak a fordítók tevékenységére, hanem a fordítások értelmezhetőségére is. Míg a koherencia és a szövegszerkezet egyes aspektusainak (pl. a strukturális és a nem strukturális kohézió) fordításával számos kutatás foglalkozik (ezeket pl. Baker (1992) és Károly (2010) részletezi), a retorikai szerkezet fordítási kérdéseit kevesen vizsgálják, annak ellenére, hogy a szövegfeldolgozásban betöltött kulcsszerepe már bizonyított (Hatim és Mason 1990, Mann, Matthiessen és Thompson 1992, Nord 1997, Tirkkonen-Condit 2002).

A retorikai szerkezetet és a szöveg hierarchikus felépítését kísérő kognitív folyamatokat legtöbben Mann és Thompson (1986) retorikai struktúra elméletével vizsgálják (különféle nyelvészeti, számítógépes nyelvészeti, diskurzuselemzési, érvelés- és íráskutatási célú alkalmazásáról Taboada és Mann (2006) közöl áttekintést). Az elméletet azonban eredetileg egymástól független szövegek elemzésére dolgozták ki, és nem olyanokra, amelyek egymástól valamilyen módon „függnek", mint például a fordítások, amelyek valójában egy másik (a forrásnyelvi) szöveg más (cél-) nyelvi változatai. A fordításkutatásban való alkalmazhatóságához egy olyan, speciális elemzési módszer kidolgozására van szükség, amely lehetővé teszi forrásszövegek és fordításaik párhuzamos elemzését és a hierarchikus szövegstruktúra ekvivalens szövegrészeinek vizuális megjelenítését.

A másik ok, amiért fontosnak tartottam e vizsgálat elvégzését Taboada és Mann (2006) egyik, a retorikai struktúra elmélet felhasználására vonatkozó kritikai megjegyzése volt. Amellett érveltek, hogy a szövegszerkezet és a koherencia megértéséhez nem elegendő csupán egyoldalúan a retorikai szerkezetet vizsgálni. Mivel a szövegprodukció során keletkező szöveg végül számos, különféle alkotóelemből álló szerkezet komplex „felépítménye" (makroszerkezet, szuperstruktúra, műfajszerkezet stb.), fontos látni azt is, hogy a különböző szerkezetek hogyan viszonyulnak egymáshoz:

> A retorikai struktúra elméletről először úgy gondoltuk, hogy jól működik olyan, nagyobb egységek esetében is mint például a bekezdés vagy az alfejezetek […] Gyakran nem így van. […] Általában a nagyobb egységek elemzéséből származó eredmények véletlenszerűek és nem kellően informatívak. Bár e szinteknél másféle szerkezetek is szerepet játszanak: a makrostruktúra (van Dijk 1980) vagy a műfaji összetevők (Eggins és Martin 1997, Martin 1984) valószínűleg több információval szolgálnak. A műfaji vagy holisztikus elemeket Mann és Thompson (1988) nem tartja a retorikai struktúra elméletbe tartozónak, és nem vállalkoztak eddig a két megközelítés egyesítésére […]. A különféle műfajok mélyreható elemzése tudna fényt deríteni a makrostruktúra vagy a műfaj és a retorikai szerkezet viszonyára.* (Taboada és Mann 2006: 430; ford.: K.K.)

* Az idézet eredeti szövege: „RST was initially expected to work well with large unit sizes, such as orthographic paragraphs or subsections […]. Often it does not work well. […] In general, analysis of larger units tend to be arbitrary and uninformative. However, at those

Az elemzési módszer egy hírszövegeket tartalmazó korpusz szövegein kerül bemutatásra. Ez a műfaj azért különösen alkalmas a módszer működésének felvázolására és tesztelésére, mert kellően „semleges" ahhoz, hogy szövegsajátságait ne befolyásolják olyan tényezők, amelyek fordítása speciális fordítói stratégiát kíván (mint például az irodalmi szövegek esztétikai jellemzői, a beszélt nyelvi diskurzus informális és spontán vonásai, az írásos tudományos műfajok nagyon formális, tervezett jellege) és elegendő kutatási eredmény áll rendelkezésre a műfaj szerkezeti sajátosságainak leírásához. Mindez lehetővé teszi a retorikai és a műfaji szerkezet közötti kapcsolódási pontok feltérképezését (mint ahogy azt Taboada és Mann (2006) a fentiekben javasolja). Ezért az elemzési módszert Bellnek (1991, 1998) a hírszövegek szövegszerkezetét feltáró modellje egészíti ki, amelyet sikerrel alkalmaztak a műfaj jellegzetességeinek a leírására.

Tanulmányom először a két elemzési modell elméleti hátterét vázolja fel: Mann és Thompson (1986, 1988) retorikai struktúra elméletét és Bell (1991, 1998) eseménystruktúra modelljét. Ezt követően kerül sor annak az elemzési módszernek a bemutatására, amely lehetővé teszi a retorikai struktúra elmélet fordításkutatásban történő felhasználását, valamint a retorikai és a műfaji szerkezet kombinált vizsgálatát. A dolgozat a módszer kísérleti alkalmazásával zárul egy, a fentiekben említett, hírszövegeket tartalmazó korpusz magyar forrásszövegén és ennek angol nyelvű fordításán.

2. Elméleti háttér

2.1. Retorikai struktúra elmélet (RSE)

2.1.1. Az RSE elméleti háttere

Mann és Thompson (1986: 58) felfogása szerint egy szöveg akkor tekinthető koherensnek, ha a különböző részei „illeszkednek egymáshoz". A részek illeszkedése azonban nem lehet „akármilyen" folyamat eredménye, nem egyszerűen arról van szó, hogy a mondatokat ábécérendbe állítjuk. Vélekedésük szerint ez a minőség leginkább abból fakad, hogy a nyelvhasználó képes arra, hogy elméjében összekapcsolja egy vizuális kép össze nem kapcsolódó elemeit. Mann és Thompson az (1) és (2) példával szemlélteti ezt a jelenséget, amelyben az első mondatpárt koherensnek, a másodikat azonban inkoherensnek minősíti:

(1) I love to collect classic automobiles. My favourite car is my 1899 Duryea.

---

levels, other structures are at play: macrostructure (van Dijk, 1980) or constituents of a genre (Eggins & Martin 1997; Martin 1984) are probably more informative. Although genre elements, or holistic elements, are mentioned as being outside the scope of RST in Mann and Thompson (1988), no systematic attempt has been made to marry the two approaches […]. A more exhaustive study of different genres would throw light on the relationship between macrostructures or genres and RST structures"

[Nagyon szeretek régi autókat gyűjteni. A kedvencem az 1899-es Duryeám.]

(2) I love to collect classic automobiles. My favourite car is my 1977 Toyota.
[Nagyon szeretek régi autókat gyűjteni. A kedvencem az 1977-es Toyotám.]

Bár a példa már nem igazán állja meg a helyét a 21. században, amikor már egy 1977-es Toyota is klasszikusnak számít, Mann és Thompson a két mondatpárral a második pár inkoherens voltára kívánt rámutatni. Míg ugyanis az (1) esetében az implicit kapcsolódási propozíció az, hogy az első mondatban megfogalmazott általánosításra a második mondat állít példát (mivel a Duryea régi autónak számít), a második mondatpárban megjelenő Toyotáról ugyanez nem mondható el (legalábbis a teória megjelenésének idején nem). Az (1)-es példában a második mondat az első mondat „kidolgozásaként" (*elaboration*) értelmezhető, mert ez a szövegrész fejti ki, pontosítja az első mondatban megjelenített fogalmat (a „régi autót").

Mann és Thompson retorikai struktúra elméletének alapját a **kapcsolódási propozíciók** (röviden: KP; *relational propositions*) alkotják. A kapcsolódási propozíciók értelmezésük szerint olyan logikai/retorikai relációk, amelyek a szöveg két különálló részéből származtathatók, de nem egymástól függetlenül következnek valamelyik részből. A kapcsolódási propozíció tehát kombinatív jelenség, amely a szöveg valamely két részéből „adódik össze", vagyis a szöveg valamely két része határozza meg. A szöveget azért érzékeljük koherensnek, mert képesek vagyunk e relációk érzékelésére és értelmezésére. Ez egyben azt is jelenti, hogy ha valaki nem tudja a kapcsolódási propozíciókat azonosítani, illetve értelmezni, akkor inkoherensnek érzékelheti a szöveget. Mann és Thompson, saját és mások kutatásaira építve, de a teljesség igénye nélkül, számos lehetséges kapcsolódási propozíció típust különít el. Ezeket az 1. táblázat foglalja össze. A nyelvi példák magyar fordítása szögletes zárójelben szerepel.

1. táblázat
Kapcsolódási propozíció típusok (Mann és Thompson 1986 alapján)

Kapcsolódási propozíciók	**Angol elnevezés**	**Példák** (a relációk a mondatpárok között létesülnek)
MEGOLDÁS	SOLUTIONHOOD	I'm hungry. Let's go to the Fuji Gardens. [Éhes vagyok. Menjünk el a Fuji Gardensbe.]
BIZONYÍTÉK	EVIDENCE	They're having a party again next door. I couldn't find a parking space. [A szomszédban megint bulit rendeznek. Nem találtam parkolóhelyet.]

Kapcsolódási propozíciók	**Angol elnevezés**	**Példák** (a relációk a mondatpárok között létesülnek)
INDOKLÁS	JUSTIFICATION	I'm Officer Krupke. You are under arrest. [Krupke rendőrfelügyelő vagyok. Le van tartóztatva.]
MOTIVÁCIÓ	MOTIVATION	Go jogging with me this afternoon. You'll be full of energy. [Gyere el velem kocogni délután. Teli leszel energiával.]
MAGYARÁZAT	REASON	I'm not going to start learning Dutch. You can't teach an old dog new tricks. [Nem fogok elkezdeni hollandul tanulni. Öreg vagyok én már ehhez.]
KÖVETKEZÉS	SEQUENCE	The huge rod was released at an altitude of 6 miles. It struck with such force that it buried itself into the ground. [A rudat 6 mérföld magasságból dobták le. Olyan erővel csapódott be, hogy betemette a föld.]
LEHETŐVÉ TÉTEL	ENABLEMENT	Could you open the door? Here's the key. [Kinyitnád az ajtót? Itt a kulcs.]
KIDOLGOZÁS	ELABORATION	I love to collect classic automobiles. My favourite car is my 1899 Duryea. [Nagyon szeretek régi autókat gyűjteni. A kedvencem az 1899-es Duryeám.]
ÚJBÓLI ÁLLÍTÁS	RESTATEMENT	He sure beat me up. I really took a thrashing from him. [Jól megvert. Igazán alaposan elvert.]
FELTÉTEL	CONDITION	Slowly stir the powder into the fluid. The mixture will be very thick. [Lassan keverje bele a port a folyadékba. A keverék nagyon sűrű lesz.]
KÖRÜLMÉNY	CIRCUMSTANCE	I went hitchhiking in Norway. Nobody would pick me up. [Stoppoltam Norvégiában. Senki nem vett fel.]
OK	CAUSE	There were landslides in Malibu last week. Four neighborhoods lost their electricity. [Földcsuszamlás volt Malibun a múlt héten. Négy településen szűnt meg az áramellátás.]

Kapcsolódási propozíciók	**Angol elnevezés**	**Példák** (a relációk a mondatpárok között létesülnek)
ENGEDMÉNY	CONCESSION	I know you have great credentials. You don't fit the job description because this job requires someone with extensive experience. [Tudom, hogy remek ajánlásai vannak. Nem felel meg a kiírásnak, mert erre a munkára olyan valakit szeretnénk felvenni, akinek nagy tapasztalata van.]
HÁTTÉR	BACKGROUND	Hayes just resigned. He's our chancellor. [Hayes most mondott le. Ő a kancellár.]
TÉZIS-ANTITÉZIS	THESIS-ANTITHESIS	This book claims to be a guide to all the trees of Indiana. It's so incomplete that it doesn't even have oak trees in it. [Ez a könyv azt állítja, hogy Indiana minden fájának leírását tartalmazza. Annyira hiányos, hogy még a tölgyfa sem szerepel benne.]

Megjelenése óta számos kutatás alkalmazta Mann és Thompson elméletét különféle nyelvek és műfajok vizsgálatára. E munka nyomán a fenti lista kiegészült további kapcsolódási propozíciókkal, így most 32 KP-t ismerünk. Ezeket a 2. táblázat szemlélteti három csoportba osztva: bemutató (*presentational*), tárgyi (*subject matter*) és többmagú (*multinuclear*) relációk (Mann 2005).

2. táblázat
Bemutató, tárgyi és többmagú relációk (Mann 2005 alapján)

Bemutató relációk:	**Tárgyi relációk:**	**Többmagú relációk:**
Antitézis (ANTITHESIS) Háttér (BACKGROUND) Engedmény (CONCESSION) Lehetővé tétel (ENABLEMENT) Bizonyíték (EVIDENCE) Indoklás (JUSTIFY) Motiváció (MOTIVATION) Előkészítés (PREPARATION) Újbóli állítás (RESTATEMENT) Összefoglalás (SUMMARY)	Körülmény (CIRCUMSTANCE) Feltétel (CONDITION) Kidolgozás (ELABORATION) Értékelés (EVALUATION) Értelmezés (INTERPRETATION) Eszköz (MEANS) Nem akart ok (NON-VOLITIONAL CAUSE) Nem akart eredmény (NON-VOLITIONAL RESULT) „Máskülönben" („OTHERWISE")	Összekapcsolás (CONJUNCTION) Ellentét (CONTRAST) Szétválasztás (DISJUNCTION) Hézag (JOINT) – relációhiány Felsorolás (LIST) Többmagú újbóli állítás (MULTINUCLEAR RESTATEMENT) Következés (SEQUENCE)

Bemutató relációk:	Tárgyi relációk:	Többmagú relációk:
	Cél (PURPOSE) Megoldás (SOLUTIONHOOD) Feltétel nélkül (UNCONDITIONAL) „Hacsak nem" („UNLESS") Akart ok (VOLITIONAL CAUSE) Akart eredmény (VOLITIONAL RESULT)	

Mann és Thompson a kapcsolódási propozíciókkal kapcsolatban öt alapvető állítást fogalmaz meg:

(1) A kapcsolódási propozíciók ún. alap-propozícióknak tekinthetők. Ez azt jelenti, hogy míg más inferenciák (pl. következtetések, propozíciók) függenek a kapcsolódási propozícióktól, a kapcsolódási propozíciók nem függnek másoktól. A kapcsolódási propozíciók tehát (inferenciákon keresztül) további propozíciókhoz vezetnek.

(2) A kapcsolódási propozíciók explicit nyelvi jelölés nélkül is megvalósulnak. Előfordulhat, hogy konkrét nyelvi eszközökkel (pl. alá- vagy mellérendelő kötőszavakkal) utalnak rájuk a szövegben, de mivel implicit (mélyszerkezeti) relációkról van szó, ezek jelenléte (vagyis a jelöltség) nem feltétlenül szükséges ahhoz, hogy a kapcsolódási propozíció létrejöjjön.

(3) A kapcsolódási propozíciók a kommunikatív aktusok részei, mivel állítások, kérdések vagy felszólítások illokúciós erejével közvetítik őket.

(4) A kapcsolódási propozíciók nem csak a szövegfelépítést érintik. Természetükből fakadóan kombinatív jelenségek, s mint ilyenek, nem csupán a szöveg egyes részeinek összekapcsolását végzik, hanem hatékonyan részt vesznek a szöveg témájához kapcsolódó fogalmak összekapcsolásában is, s így a szöveg egésze által megfogalmazott üzenet közvetítésében is.

(5) A kapcsolódási propozíciók a szöveg hatékony működésének elengedhetetlen feltételei, mert nélkülük a szöveg nem tekinthető/érzékelhető koherensnek.

2.1.2. Retorikai struktúra elmélet: a szövegfelépítés funkcionális elemzése

Mann és Thompson (1988) elméletének célja a szövegek hierarchikus logikai struktúrájának feltérképezése a többnyire kimondatlanul maradó (implicit), de a szöveg egyes részeiből a szövegértelmezési folyamat során kikövetkeztethető kapcsolódási propozíciók azonosítása alapján. A modell segítségével leírhatók

az egyes szövegrészek (pl. mellékmondatok, mondatok, mondategyüttesek, bekezdések) *közötti* funkcionális, logikai relációk, és azonosíthatók a relációk módosulási pontjai és kiterjedése.

A kapcsolódások két, egymást *nem* átfedő szövegrész között jönnek létre. Az egyik szövegrészt, amelyhez mint központi egységhez más szövegrészek kapcsolódnak, Mann és Thompson szimbolikusan „**mag**"-nak (*nucleus*) nevezi. A maghoz kapcsolódó (egy vagy több) szövegrészt pedig hasonlóan képletesen „**szatellit**"-nek (*satellite*) hívja. A mag és szatellitje(i) által létrehozott mintázatot sémának nevezik (a 4. részben szereplő 1. és 2. ábrán függőleges vonalak a magot jelölik, a nyilak a szatellit maghoz fűződő viszonyát). A **sémák** szövegrészekből összetevődő, a szöveg retorikai-logikai strukturális elrendeződésének kialakításáért felelős absztrakt minták. Ezek határozzák meg, hogy egyes szövegrészek (magok) hogyan viszonyulnak a teljes szöveghez (Mann és Thompson 1988: 247). Röviden összefoglalva: a sémák határozzák meg a szöveg retorikai struktúráját.

A szöveget alkotó kisebb szövegrészek sorrendjét a szöveg írója határozza meg (tudatosan vagy intuitív módon), de éppen ezért a kapcsolódási propozíciók befolyásolhatják is a szöveg minőségét. Mann és Thompson bizonyos kapcsolódásokra vonatkozóan egy tipikus, ún. kanonikus sorrendet azonosít (3. táblázat), amely elemzéseik szerint a természetes szövegekben a leggyakrabban fordul elő, és amely sorrend megfigyeléseik szerint hozzájárul a szövegkoherenciához. A többi relációra vonatkozóan azonban nem állapítanak meg ilyen sorrendet.

3. táblázat
A szövegrészek kanonikus sorrendje bizonyos kapcsolódás-típusok esetében

A szatellit megelőzi a magot:		
	ANTITÉZIS	FELTÉTEL
	HÁTTÉR	INDOKLÁS
	ENGEDMÉNY	MEGOLDÁS
A mag megelőzi a szatellitet:		
	KIDOLGOZÁS	CÉL
	LEHETŐVÉ TÉTEL	ÚJBÓLI ÁLLÍTÁS
	BIZONYÍTÉK	

Összegzésül elmondható, hogy a kapcsolódási propozíciók a szövegkoherencia fontos összetevői. E relációk és az általuk létrehozott hierarchikus retorikai/logikai struktúra felismerése nélkül ugyanis a szöveg nem értelmezhető. Mann és Thompson azonban arra is felhívja a figyelmet, hogy általában az a jellemző, hogy a szövegeknek van valamilyen hierarchikus retorikai szerkezete. Bár a szövegek ezt a szerkezetet szolgálva, funkcionális módon épülnek fel (ilyenek

például az angolszász kultúrában megtalálható szövegtípusok és műfajok), a retorikai szerkezet nem tekinthető univerzálénak. Míg potenciálisan minden szövegnek lehet retorikai struktúrája, mégsem mindegyik rendelkezik vele. Ennek ellenére az RSE sokat elárul a szövegkoherencia kognitív vonatkozásairól, és ezért hasznos kiindulópontja a tanulmányomban vizsgált műfaj leírásának is.

2.1.3. A retorikai struktúra elméletre épülő kutatások legfontosabb eredményei

Bár a retorikai struktúra elméletet széles körben alkalmazták a diskurzuselemzés területén, a fordításkutatásban nem kapott annyi figyelmet. A diskurzuselemzésben elsősorban az érvelési és a fogalmazási készség vizsgálatára használták, de helyet kapott párbeszédek és a multimédiás diskurzus kutatásában is. A nyelvészeti elemzések főként az angol, a kínai, a portugál, a brazíliai portugál, a francia, a német, az arab, a finn, a japán, az orosz, a spanyol és a magyar nyelvre összpontosultak. Mivel e kutatásokról részletes áttekintés található Taboada (2004), Taboada és Mann (2006) és Mann (2005) munkáiban, a következőkben csak azokról a vizsgálatokról számolok be, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a tanulmány témájához, mert az érvelő típusú szövegre, valamint a magyar és az angol nyelvre vonatkoznak.

Virtanen (1995) például egy angol nyelvű hivatalos levélben elemezte az RSE segítségével a levél írójának érvelési stratégiáját. A levél egy vásárlói panaszra írt válasz volt. Virtanen elsőként a szöveg RSE ágrajzát készítette el. Érdekes eredménye kutatásának az, hogy a szöveg retorikai szerkezetének ágrajzában jól kivehető módon tükröződnek a levél strukturális szempontból lényeges elemei. Az összetartozó szövegrészek rendszeréből kiolvashatók a bekezdéshatárok, és a bekezdések tartalmát összegző ún. témamondatok is kiemelkednek a hierarchiában, mint más kapcsolódási propozíciók fölé emelkedő, „csúcs" kapcsolódási propozíciót tartalmazó szövegrészek. Az elemzés alapján Virtanen arra a következtetésre jut, hogy a levél lényegét az utolsó bekezdés tartalmazza, amely explicit módon megfogalmazza a szöveg kommunikatív célját, melynek értelmében a levél írója úgy szeretne „felülkerekedni" az elégedetlen vásárlón, hogy egy ajánlattal próbálja kárpótolni a csalódásáért. Az utolsó bekezdést a levél többi részéhez a MOTIVÁCIÓ reláció kapcsolja, amelynek a magja az utolsó bekezdés és a szatellitje a teljes előtte álló szöveg.

Virtanen az RSE alapján megfogalmazott következtetések hitelességének igazolására a vizsgálatot egy olyan kísérlettel egészítette ki, amelyben összevetette az eredményeket a szövegről alkotott olvasói megítéléssel. A kísérletben két csoport vett részt. Az egyik olvasói csoport hat anyanyelvi beszélőből állt, akik mindannyian szakmai szinten foglalkoznak a nyelvvel (vagyis nem tekinthetők átlagos nyelvhasználóknak). A másik csoportban egy finn egyetem 18 másodéves angol szakos hallgatója volt. Virtanen arra kérte a résztvevőket, hogy olvassák el figyelmesen a szöveget és jelöljék meg benne azt a részt, amely szerintük a teljes szöveg (levél) lényegét tartalmazza. A kísérletből az derült ki, hogy bár a résztvevők meglehetősen nagy eltérésekkel értelmezték a levelet, a többségük (az anyanyelvi beszélők közül négyen és a diákok nagy része) a levél

utolsó bekezdését jelölte meg mint a szöveg központi, lényegi részét. Virtanen ebből arra a következtetésre jut, hogy bár az olvasói megítélés alapvetően egybeesik az elemzési modell által azonosított domináns szövegrészekkel, az eltérések arra utalnak, hogy a modell mégsem ragad meg minden, a szövegszerkesztési sajátosságokra, preferenciákra vonatkozó jelenséget (1995: 545). Virtanen ezért a szövegek több szempontú elemzése mellett foglal állást, amely lehetővé teszi a szöveg mint összetett strukturális jelenség megfelelően komplex leírását.

Ilyen összetett elemzésre látunk példát Magnuczné Godó (2003) munkájában, aki az RSE-t a fogalmazási készség kontrasztív retorikai aspektusainak vizsgálatára alkalmazta. Arra a kérdésre keresett választ, hogy léteznek-e az angol és a magyar nyelvben olyan kultúrafüggő intellektuális hagyományok és ezekhez kapcsolódóan olyan konceptuális sémák, amelyek megnehezítik a magyar anyanyelvűek számára az angol-amerikai retorika bizonyos jellemzőinek elsajátítását. Munkájában javaslatot tett az elemzési módszer bizonyos, a korábbiakban említett hiányosságainak (pl. egymással átfedésben levő kategóriák, formai indikátorok hiánya, az elemzés alapjául szolgáló szövegrészek határainak bizonytalansága) kiküszöbölésére is. A következő módosításokat hajtotta végre az eredeti modellen:

- az elemzésben alkalmazott kapcsolódási propozíciókat az érvelő szövegtípus sajátosságaihoz igazította,
- az egyes relációk meghatározását pontosította, hogy funkcióikat tekintve ne legyenek közöttük átfedések,
- mivel az elemzés nagymértékben interpretáción alapul, külön figyelmet fordított a relációk azonosításának megbízhatóságára, és
- annak érdekében, hogy a kapcsolódási propozíciók azonosítását formai indikátorok is segítsék, az elemzést illokúciós elemzéssel egészítette ki.

Elemzésének tárgyát magyar és angol (észak-amerikai) anyanyelvű egyetemi hallgatók érvelő típusú, anyanyelven megírt fogalmazásai képezték. Választása azért esett az érvelő fogalmazásokra, mert kognitív szempontból általában ez a szövegtípus okozza a legtöbb nehézséget a hallgatók számára. Kutatási célja kettős volt:

(1) a két kultúra írói által megfelelőnek ítélt érvelő sémák empirikus alapú leírása és
(2) a (feltételezetten) kulturális indíttatású retorikai különbségek vizsgálata az RSE és egy másik, a retorikai elemzést nyelvi szempontból kiegészítő illokúciós elemzés alapján.

Várható, de mégis különös eredménye kutatásának, hogy a kvantitatív és kvalitatív elemzések statisztikailag szignifikáns eltéréseket mutattak a magyar és az angol nyelvű fogalmazásokban jellegzetesen előforduló retorikai struktúra között. Az RSE szempontjából legmarkánsabb különbségek között említi például azt, hogy míg a magyar diákok fogalmazásaiban a domináns kapcsolódási propozíció az ENGEDMÉNY és a FELTÉTEL volt, addig az észak-amerikai hallgatók

munkáiban a HÁTTÉR, az EREDMÉNY és az INDOKLÁS kapcsolódási propozíciók túlsúlya volt a jellemző.

A fogalmazások érvelő szövegek voltak, amelyek általában négy fő egységből állnak: szituáció, probléma, megoldás és értékelés. Jelentős különbségként jelentkezik az angol és a magyar korpuszban az, hogy ezek közül a (lineáris) szuperstrukturális elemek közül a magyar fogalmazások többnyire a SZITUÁCIÓ, míg az angol fogalmazások a HÁTTÉR kapcsolódási propozícióval kezdődtek. A kifejtési részben a magyar fogalmazásokban elsősorban a KIDOLGOZÁS, INDOKLÁS és ENGEDMÉNY relációk szerepeltek, az angol szövegekben viszont az INDOKLÁS reláció dominált és az ENGEDMÉNY reláció egyáltalán nem szerepelt. A lezárás a magyar fogalmazásokban gyakran elmaradt, míg az angol szövegekben általában jelen volt és jellemzően az ÖSSZEFOGLALÁS vagy az ÉRTÉKELÉS relációk túlsúlyát mutatta.

A retorikai szerkezettel ellentétben az illokúciós elemzés eredményei azt mutatták, hogy az érvelő szándék mondatszintű megvalósulása nem tért el jelentősen az angol és a magyar korpuszban. Az elemzésből ugyanakkor egyértelműen kiderült, hogy a magyar és az észak-amerikai diákok eltérő makrostrukturális retorikai sémákkal dolgoznak. Ez magába foglalja azt a feltételezést is, hogy különböznek a két kultúra meghatározó intellektuális hagyományai. Érdekes eredménye Magnuczné Godó vizsgálatainak az, hogy a különbségek ellenére, a nyelvi rendszerbeli eltérések nem olyan mértékben befolyásolják az érvelés jellegét, mint a szövegszerkezetet meghatározó, kulturálisan kondicionált retorikai normák.

Bár a fordítástudományi szakirodalomban találunk utalásokat a retorikai struktúra vizsgálatának jelentőségére a funkcionális ekvivalencia megteremtésében (pl. Hatim és Mason 1990: 182, 190, Nord 1997: 32, Papegaaij és Schubert 1988, Tirkkonen-Condit 2002) tudomásom szerint egyelőre csupán egyetlen kísérlet született az RSE fordítási célú felhasználására. Gayor (2008) az elmélet segítségével angol nyelvű Európai Uniós dokumentumok magyar fordítása során keletkező retorikai eltolódásokat vizsgált. Azt találta, hogy a fordításokat kevéssé jellemzik retorikai szerkezeti eltolódások, de amikor mégis előfordulnak, akkor főként a két nyelv közötti kulturális és nyelvi rendszerbeli különbségekből fakadnak. Tirkkonen-Condit (2002: 13) kifejezetten hangsúlyozza az RSE modell hasznosságát (különösen Mann és Thompson (1986, 1988) és Mann, Matthiessen és Thompson (1992) munkájára támaszkodva) a fordítás folyamatának megértését célzó kutatásokban, amikor az ún. „fordítói szakértelem" szerepének és jellemzőinek feltárása a cél. Rámutat arra, hogy a fordítói szakértelem egyik fontos alkotóeleme a fordító azon képessége, amelynek eredményeként képes a szöveg egészének globális értelmezésére, vagyis képes egy ún. „makro"-szemszögből átlátni annak hierarchikus retorikai struktúráját. E képesség célzott fejlesztésére az RSE igen hatékony segítséget nyújthat a fordítóképzésben, mivel lehetővé teszi a szövegek retorikai struktúrájának feltérképezését, majd az adott szövegtípusokra vagy műfajokra jellemző strukturális sajátosságok rendszerbe foglalását és tudatosítását. Mint az a fenti kutatásokból is kiderül, bizonyos kultúrák jelentős eltéréseket mutatnak abból a szempontból, hogy milyen retorikai felépítést és milyen kapcsolódási propo-

zíciókat részesítenek előnyben vagy érzékelnek könnyebben feldolgozhatónak. Minél távolabb állnak ezek a preferenciák egymástól, a fordító feladata annál összetettebb, mivel várhatóan annál több változtatást kényszerül végrehajtani a forrásnyelvi szöveg eredeti retorikai struktúráján, hogy a célnyelvi befogadók számára is követhető szerkezetű fordítást hozzon létre.

Mind a jelen vállalkozás céljai, mind – általánosabban – a funkcionális ekvivalencia létrehozásának tanulmányozása szempontjából a fordításban az RSE megbízható és hatékony eszköznek bizonyul, mivel funkcionális megközelítésben láttatja a szövegek hierarchikus felépítését és képes megragadni azok fő retorikai funkcióját. Így az RSE a koherencia egy jelentős összetevőjét (a szöveg felszíne mögötti retorikai szerkezetet) képes leírni, s ez által segíti annak megértését, hogy a fordító miként alkotja meg/alkotja újra a koherenciát a célnyelvi szövegben, és miként teremt funkcionálisan ekvivalens szöveget.

2.2. A hírszövegek műfaji sajátosságai

A hírszöveg **szövegszerkezeti** sajátosságainak leírásában Bell (1991, 1998) munkái a legmeghatározóbbak a szakirodalomban. A hírszöveg három alapelemből áll: (1) tulajdonítás (hírügynökség, újságíró), (2) absztrakt (főcím, alcím/összefoglalás) és (3) történet (epizódok és események). A történeten belül az események számos további elemet tartalmaznak: tulajdonítás, szereplők, cselekmény, helyszín, utóesemény (a fő eseményt követő cselekmény), kommentár (az újságíró vagy a hírszöveg szereplőjének megfigyelései és értékelő megjegyzései az eseménnyel kapcsolatban, amelyek segítik az olvasót a hírszöveg értelmezésében) és háttér (további felek verbális reakciói vagy nem verbális következmények – az esemény fő cselekményét követő bármely cselekményre vonatkozóan).

A hírszöveg szövegszerkezeti sajátosságain túl, Bell a híresemény **kronológiai szerkezetét** is leírta. Úgy véli, hogy a hírszövegek fő rendezőelve nem az időrend, hanem sokkal inkább a vélt hírérték: a hír/esemény új keletűsége, sürgőssége, negatív hatása, közelsége stb. Ennek megfelelően a sajtószöveg (újságcikk) szerkezeti felépítése Bell szerint kétféle lehet: (1) szövegszerkezeti, amelynek alapja a vélt hírérték (ez jellemzi a hírszöveget) és (2) kronologikus, amelynek alapja az időrend (ez jellemzi a híresemény(eke)t).

Renkema (2004) megközelítése ettől jelentősen eltér. Ő a médiaszöveg sajátosságainak leírására egy olyan, komplex elemzési modellt tart alkalmasnak, amellyel széleskörű elemzés végezhető. Módszere kiterjed a médiaszöveg tartalmára (pl. milyen témákkal foglalkozik és miket hagy ki) és szerkezetére (pl. mi szerepel a címben, milyen információ jelenik meg a szöveg fontos pontjain) éppúgy, mint a gondolatok megfogalmazásának módjára (pl. az információk strukturálása, lexikai választások) (2004: 267).

E tanulmány ötvözi a két megközelítést, mégpedig oly módon, hogy párhuzamosan vizsgálja a hírszöveg tartalmát (az eseménystruktúrán keresztül) és a szövegszerűség bizonyos aspektusait (a retorikai szerkezeten keresztül). Célja, hogy szöveg (műfaji) alapon magyarázza meg az alkalmazott fordítói stratégiákat.

2.3. A sajtófordítás mint a fordítás különleges formája

A sajtófordítás jellemzőit több szempontból is vizsgálták: (1) nyelvpár-specifikus sajátosságok, (2) a sajtószöveg fordítójának speciális szerepe(i) és az ebből (ezekből) fakadó fordítói stratégiák, (3) a hírszövegek szövegszerkezeti elemei (pl. főcím, alcím, összefoglalás) és (4) teljes hírszövegek különféle, a mondat szintje felett megnyilvánuló jellemzői (pl. logikai szerkezet, tematikus szerkezet, ideológia).

A **nyelvpárokra** irányuló vizsgálatok túlnyomó többsége az **angol** nyelv és más nyelvek viszonyát elemzi a fordításban, például angol–spanyol (Valdeón 2005), angol–görög (Sidiropoulou 1995a, 1995b, 1998), koreai–angol (C-S. Lee 2006), indonéz–angol (Holland 2006), valamint összehasonlító fordításelemzéseket tartalmaz az angol, a német, a francia és a spanyol nyelv vonatkozásában (Nord 1995). A **magyar** nyelvvel kevesen foglalkoztak a sajtófordítás területén, és a kutatások fókusza is igen eltérő. Figyelemre méltóak a vizsgálatok a francia–magyar fordítás területén, ezek sajtószövegek elemzésére is kitérnek: például a metaforarendszerek fordításának kérdései kognitív megközelítésből (Harsányi 2008, 2010), vagy a szerzői jelenlét problematikája a metadiskurzusban (Paksy 2005, 2008). Pásztor Kicsi (2007) szerbről magyarra fordított újságcikkekben vizsgálja – összehasonlító, kvantitatív módszerekkel – a forrásnyelvi szöveg mondatszerkezetének különféle célnyelvi megfeleltetéseit. A magyar–angol nyelvpár esetében keveset tudunk a sajtófordítás egyedi jellemzőiről. Bár Károly 2010-es tanulmánya magyarról angolra fordított újságcikkek elemzésére épül, érdeklődése középpontjában nem a sajtófordítást meghatározó sajátosságok, hanem a lexikai ismétlés szövegszervező funkciója áll: az, hogy az ismétléseltolódások milyen jelentéseltolódással járnak együtt a fordításban.

A sajtószövegek fordítóinak jellemzőivel és stratégiáival foglalkozó kutatások tanúsága szerint e fordítók **szerepe igen összetett**. Vidal (2005: 386, idézi Bielsa 2007: 137) a következőképpen írja le őket: „a sajtószövegek fordítója, talán az írása médiumának természetéből fakadóan, maga is újrateremtő, író, akit korlátok közé kényszerít az újrateremtendő gondolat és az újságírói műfaj, amelyben a fordítást készíti”* (ford.: K.K.). Sajátos jellege olyan készségekkel, képességekkel ruházza fel a fordítót, amelyek révén a sajtófordítás egyszerű szövegreprodukcióból a kreatív alkotás rangjára emelkedik, és a fordítóból célnyelvi szerző válik.

A forrásnyelvi szöveget gyakran tartalmilag és formailag is módosítják, hogy mondanivalója releváns legyen, és olyan fordítás szülessen, amely összhangban van a célnyelvi olvasó háttértudásával. A fordítók leggyakrabban a címet vagy az alcímet módosítják, a szükségtelen információkat törlik, háttérinformációkat szúrnak be, a bekezdések sorrendjét változtatják meg, vagy az információkat foglalják össze (Bielsa 2007: 142–143).

---

* Az idézet eredeti szövege: „[t]he news translator is, maybe because of the nature of the medium in which she writes, a recreator, a writer, limited by the idea she has to recreate and by the journalistic genre in which her translation has to be done”.

A lehetséges változtatások széles skálájának köszönhetően a kutatások általában **a szövegszerkezet egy-egy konkrét komponensének** elemzésével foglalkoznak és nem térnek ki a teljes hírszöveg vizsgálatára. Legtöbben a címeket, alcímeket és összefoglalókat elemzik, mivel ezek fontos diskurzusfunkciót töltenek be (utalnak a szövegtémára és a fő mondanivalóra). Sidiropoulou (1995b: 285) például főcímek fordítását vizsgálta egy 100 címből álló angol–görög korpuszban. Azt találta, hogy bizonyos kognitív, kulturális és társadalmi tényezők következtében (a) a korpusz görög változatára jellemzőbb a közvetlenség, mint az angolra és (b) eltérő a két korpusz témaválasztása: a görög korpuszban más a címben szereplő információk mennyisége és minősége. Az információ mennyiségét azzal tudta összhangba hozni, hogy milyen műfajú volt a cikk, míg a minőségi különbségeket az eltérő makroszabály-alkalmazásokra vezette vissza.

Nord (1995) a címeket és alcímeket mint önálló „szövegtípusokat" értelmezte. Szerinte a címek hat lehetséges funkciót tölthetnek be: megkülönböztető (*distinctive*), metatextuális (*metatextual*), fatikus (*phatic*), referenciális (*referential*), kifejező (*expressive*) és megnevező (*appellative*) funkciót. Német, francia, angol és spanyol címekből és alcímekből álló korpuszában vizsgálta meg (a) ezek kommunikatív funkcióját, (b) a funkciók verbalizációjának kultúraspecifikus és műfajspecifikus megvalósulásait és (c) azokat a kultúraspecifikus strukturális konvenciókat, amelyek általában meghatározzák a címek szövegezését. Elemzései alapján felállította a címek funkcionális hierarchiáját, amely két nagy csoportra osztható: (1) lényegi funkciók (megkülönböztető, metatextuális, fatikus funkciók) és (2) választható funkciók (referenciális, kifejező és megnevező funkciók).

Az újságcikkek másik, kiemelkedően fontos diskurzusfunkcióval rendelkező komponense az összefoglalás (*lead*). C-S. Lee (2006) televíziós közvetítések és újságcikkek összefoglalóit hasonlította össze koreai–angol fordításban. A koreai újságcikkek angol nyelvű fordításaiban azonosítható eltolódásokat összevetette egy korábbi, kifejezetten a közvetítések fordításával foglalkozó kutatás eredményeivel (C-S. Lee 2002). Azt találta, hogy a közvetítések fordításában az összefoglalókat lerövidítették (aminek eredményeként az angol célnyelvi szöveg tömörebbé és fókuszáltabbá vált), míg az újságcikkek összefoglalóiban olyan információkat is megtartottak, amelyek nem tartoztak a cikk legfontosabb tényei, állításai közé. C-S. Lee (2006: 325) arra mutatott rá, hogy – a közvetítések fordításával ellentétben – az újságcikkekre az összefoglaló rész bővülése volt a jellemző. Érzékletesen mutatja be, mennyire eltérő a fordító szerepe a két fordítási típusban:

> az újságcikk fordítójának nagyobb volt a mozgástere abban, hogy miként jelenítse meg az összefoglalást, mint a közvetítés fordítójának. Ez arra enged következtetni, hogy a két fordítási módban eltér a fordító szerepe. Miközben mindkét fordító élt hagyományos „kultúraközvetítő" és „döntéshozó" szerepével (Leppihalme 1997: 19), az újságcikk fordítója sokkal látványosabban használta ki „kapuőr" szerepét (Vourinen 1995, Fujii 1988), nagyobb szabadsága volt abban, hogy

eldöntse, mit hagy benne és mit vesz ki az összefoglalóból.* (C-S. Lee 2006: 326, ford.: K.K.)

Az összefoglalók fordításával foglalkozó kutatások eredményei különösen fontosak a jelen vállalkozás szempontjából, mivel az elemző típusú újságcikk itt vizsgált összefoglaló része hasonló diskurzusfunkciót tölt be, s ez által a fordítását is várhatóan hasonló tényezők befolyásolják, korlátozzák.

A kutatások negyedik csoportja **teljes hírszövegek** mondatszint feletti aspektusaival foglalkozik. A szövegben folytonosságot, s ily módon koherenciát teremtő eszközök közül Sidiropoulou (1995a: 85–87) a logikai relációk, azon belül az ok-okozati relációk eltolódásait vizsgálta. Az ok-okozati viszonyok módosulásával járó szövegszerkezeti változások elemzése révén ugyanis leírhatónak tartja az író és az olvasó közötti, valamint a szöveg ideológiai üzenetében fellelhető kulturális különbségeket. Fordítási szempontból Sidiropoulou nagy jelentőséget tulajdonít ezeknek a különbségeknek, mivel befolyásolhatják az információtartalmat, s ezáltal a kommunikatív ekvivalenciát is. Elemzései nyomán arra a következtetésre jutott, hogy a görög olvasó könnyebben dolgoz fel olyan információkat, amelyek ok-okozati (magyarázó) viszonyban jelennek meg a szövegben. Ezért a fordító gyakran változtat a szöveg logikai struktúráján, mégpedig három különféle módon: (a) explicitálja az ok-okozati relációt, (b) betoldja az okot (vagy az okozatot) és ez által módosítja bizonyos forrásnyelvi szövegrészek szemantikai tartalmát, (c) betold a szövegbe olyan propozíciókat is, amelyek csupán a fordító inferenciaalkotó mechanizmusának eredményei, és eredetileg nem szerepeltek a szövegben.

A másik, szintén folytonosságot teremtő eszköz a szövegben a tematikus szerkezet. Valdeón (2009) a narratív és a téma–réma szerkezet szisztematikus elemzésével az Euronews internetes hírportál sikerének okait kutatta. Arra keresett választ, hogy hogyan tudja a hírportál „európai perspektívába" helyezni a világ híreit és hogyan képes ellensúlyozni a CNN és a BBCWorld erősen anglofon irányultságát, elfogultságát. Összesen 85 hírszöveget vizsgált, gazdasági, politikai és kulturális témában. A téma–réma progressziót három szempontból elemezte: (1) magát a témát (vagyis a híreseményt, amelyet aztán a rematikus rész fejt ki), (2) az altémákat (a híreseményhez kapcsolódó másodlagos eseményeket, amelyek – koherenciateremtő stratégiaként – az olvasó számára a háttér-információkat adják és segítenek felkelteni az érdeklődést) és (3) a hírszöveg vizuális megjelenését az internetoldalon.

---

* Az idézet eredeti szövege: „[…] the newspaper translator was exercising greater latitude than the broadcast translator in deciding how the lead should be formed. This leads us to observe that there may be some differences in the role played by the translator in the two modes of translation. While both translators appeared to be fulfilling their traditional roles as 'cultural mediator' and 'decision maker' (Leppihalme 1997: 19), the newspaper translator also acted much more visibly as a 'gatekeeper' (Vourinen 1995, Fujii 1988) by taking advantage of greater freedom to determine what is to be included or excluded in the lead."

3. A korpusz

Az elemzési módszer bemutatásához és teszteléséhez alkalmazott szövegek egy magyar–angol hírszövegeket tartalmazó korpuszból származnak. A korpusz a *Budapest Analyses* című internetes magazin fordított angol nyelvű, elemző jellegű újságcikkeinek bevezetőiből és ezek magyar, forrásnyelvi változataiból áll. Az újságot elsősorban külföldiek olvassák határon innen és túl. Mint az újság neve is utal rá, az elemzések főként – Magyarországhoz kapcsolódó – politikai, gazdasági, pénzügyi, társadalmi és kulturális eseményekről számolnak be. A korpusz 20 magyar bevezetőt (összefoglalót) és ezek angol nyelvű fordításait tartalmazza, összesen 40 szöveget (6658 szót). A bevezetőket véletlenszerűen válogattam a 2006−2009 közötti periódusban megjelenő írások közül.

A bevezetők jellemzően egy bekezdésnyi szövegek a cikkek elemző része előtt, és fontos diskurzusfunkciót töltenek be: előrevetítik a fő mondanivalót és megemlítik a legfontosabb témákat és érveket, amelyeket a cikk kifejt. Hasonló szerepet töltenek be, mint a hírszövegek alcímei/összefoglalói, amelyek legelöl állnak és a legfontosabb eseményeket, tényeket foglalják össze (C-S. Lee 2006: 318).

Az elemző típusú újságcikk több szempontból is eltér a szakirodalomban általában tárgyalt hírszövegektől. Öt részből áll:

1) **ország** (az ország(ok) megnevezése, amely(ek)ről az elemzés szól),
2) **tárgy** (vagyis a cím, pl. *Az egészségügy reformjának rögös útja, Amerikai rakétavédelmi rendszer telepítése, Magyar–dél-afrikai kapcsolatok*),
3) **bevezető** (összefoglaló)
4) **elemzés** (a tárgyban megjelölt téma kb. 6-8 bekezdés terjedelmű kritikai elemzése) és
5) **következtetés** (általában egy bekezdésben).

Tartalmára és retorikai felépítésére az elemző, kritikus, érvelő megközelítés a jellemző, ezért az ún. „érvelő hírműfajok" (Gottlieb 2010: 199) csoportjába sorolható. Gottlieb (2010: 198–199) a különféle hírműfajok és ezek jellegzetes fordítási módszereinek tárgyalása során két nagy csoportot különít el egymástól. Az egyik az ún. „informatív hírműfajok" kategóriája, amelyekre a külföldi hatások minél erőteljesebben történő elmosása a jellemző, és ezért a fordító a célközönség számára láthatatlan marad – ők úgy érzik, mintha a saját nyelvükön született volna, amit olvasnak. A másik az érvelő hírműfajok csoportja, ahol mind a szerző, mind a fordító ismert. Az ilyen típusú műfajokban a fordítónak hűnek kell maradnia az eredeti szöveg tartalmához és formájához. Bár a *Budapest Analyses*ben megjelenő írások nem tüntetik fel a szerző vagy a fordító nevét, a magazin célkitűzéseinek leírásában szerepel utalás a szerzőkre (akik elismert politikai elemzők, közgazdászok és társadalomtudósok). Ezért e cikkek fordítói is hűek a forrásszöveghez mind annak tartalmát, mind formai jellegzetességeit illetően.

4. Az RSE fordítási szempontú alkalmazásának módszerei

A retorikai szerkezet elemzése Mann és Thompson (1986, 1988) és Mann (2005) kapcsolati propozíciós taxonómiája alapján történik. Számos kérdést és problémát vet fel az, hogy fordítás vizsgálata során egymástól nem „független" szövegekkel dolgozunk (mint a korábbi kutatásokban), hanem párhuzamos, „egymáshoz kötött"/egymástól függő szövegekkel: eredeti magyar cikkekkel és ezek angol nyelvű fordításaival. Megoldásként egy olyan elemzési módszerre teszek javaslatot, amely lehetővé teszi forrás- és célnyelvi szövegek megbízható összevetését. Rávilágítok az elemzés során felmerülő kérdésekre és problémákra, majd bemutatom azokat az elemzés-módszertani döntéseket, amelyek segítségével a fent említett összevetés megoldható. Az adatelemzés kvantitatív és kvalitatív módszerekkel történik, amelyekre az alábbiakban részletesen ki fogok térni.

4.1. A fordítás retorikai szerkezeti elemzése

A retorikai szerkezet elemzéséhez a szöveg nagyon alapos ismeretére, annak többszöri elolvasására, majd az 1. és 2. ábrán (5. rész) látható ágrajz elkészítésére van szükség a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg esetében egyaránt. E folyamat a következő lépésekből áll:

(1) az elemzés legkisebb, ún. minimális egységeinek azonosítása és kódolása;
(2) a kapcsolódó szövegrészek, valamint az ezeket összekötő kapcsolódási propozíciók azonosítása;
(3) ágrajzok készítése, amelyek vizuálisan megjelenítik mindegyik szöveg hierarchikus retorikai szerkezetét;
(4) a fenti lépések megbízhatóságának ellenőrzése.

Az első lépés tehát az elemzés minimális egységének a meghatározása. Bár az RSE-ben az egységek száma tetszőleges, Mann és Thompson (1988: 248) szerint ezeknek valamilyen „funkcionális integritással" bírniuk kell, és az alapegységek kiválasztásának amennyire csak lehet, semlegesnek kell lennie annak érdekében, hogy ne befolyásolja az elemzést. Így az alábbi elemzés, Mann és Thompson (1986), valamint Taboada és Mann (2006: 429–430) ajánlását követve minden tagmondatot külön egységnek vesz.

Mivel az egységekre bontás ilyen módja nyelvfüggő, olyan címkézési rendszert kell kialakítani a tagmondatok és a mondatok jelölésére, amely segítségével a forrás- és a célnyelvi szöveg összevethető még akkor is, ha – a magyar és az angol nyelv eltérő mondatszerkesztési szabályai miatt – a mondat/tagmondat határok különböznek. Ez több esetben is előfordul a vizsgált korpuszban. Ha ugyanis a forrás- és a célnyelvi szöveg minimális egységeit egymástól függetlenül, folyamatosan számozzuk, az elemzés nyomán keletkező fastruktúrák nem hasonlíthatók össze, mivel a számok nem feltétlenül ugyanazokra a mondatokra/tagmondatokra

(nem azonos propozicionális tartalmat közvetítő szövegrészekre) utalnak. Ezért a mondatokat számok jelölik (pl. 1, 2, 3) és a számokhoz betűk kapcsolódnak (ábécé rendben: pl. a, b, c), amennyiben a mondat tagmondatokra bomlik (pl. egy három tagmondatból álló mondat esetében: 1a, 1b, 1c). Ha a minimális egységet megszakítja egy másik, akkor a címkét „/1" és „/2" jelzés egészíti ki, mutatva a két, elválasztott részét az egységnek. A (3) példa egy olyan mondaton szemlélteti a fenti címkézési módszert, amely az angol fordításban egy három tagmondatból álló mondattá alakul, amelyben a második tagmondat beékelődik az első tagmondat alanya és állítmánya közé. A (4) példa ennek az ellenkezőjét mutatja: a két tagmondatból álló magyar mondatból angolul egytagmondatos mondat lesz.

(3) példa: a 01-es szöveg 2. mondata

2	Az erdélyi Székelyföldön, vagyis Hargita, Kovászna és Maros megyében él kompakt tömbben a romániai magyarságnak szinte a fele, mintegy 800.000 magyar./	2a/1 2b 2a/2 2c	This region,/ comprising Hargita (Harghita), Kovászna (Covasna) and Maros (Mureş) counties in northern Romania,/ has the densest population of Hungarians in the country; indeed, nearly half of the Hungarians in Romania live there, or almost 800,000 people./

(4) példa: a 08-as szöveg 2. mondata

2a 2b	Ahhoz, hogy Magyarország is bevezethesse az eurót,/ nem lesz elég a tervezett 1000-1300 milliárd forintos kiadáscsökkentés./	2	The planned 1000-1300bn-forint reduction in expenditure will not be enough for the introduction of the euro in Hungary too./

A második lépés a kapcsolódó szövegrészek és az ezeket összekötő kapcsolódási propozíciók azonosítása. Mint a korábbiakban említettem, ez a lépés a szöveg sokszori, nagyon alapos olvasását igényli, mert csak így lehet megbízhatóan megítélni, hogy a szövegnek pontosan mely (kisebb és nagyobb) részei állnak kapcsolatban egymással és milyen típusú logikai kapcsolat köti őket össze. Az elemzés erősen szubjektív, interpretáción alapuló jellege miatt a relációk kategorizálása mindenképp ún. „valószínűségi minősítések" (*plausibility judgments*) alapján történik. Erre Mann és Thompson (1986) is felhívja a figyelmet az elmélet bemutatása során. Ezért, az elemzés megbízhatósága érdekében, azt – mind a minimális egységek, mind a kapcsolódó szövegrészek, mind pedig a KP-k azonosítása esetében – kettős kódolással célszerű elvégezni. Kettős kódolás során a kutató mellett, de tőle függetlenül, egy másik elemző kódolja az adatokat, majd utána vizsgálni kell a kódolók közötti egyezés mértékét. Ennek

a tesztelésére, kellően nagy korpusz esetén, a szakirodalom statisztikai módszereket is kínál (pl. a Kappa koefficiens: Taboada és Mann 2006: 444).

A KP-k azonosításával egy időben készülnek el a fadiagramok, amelyek a relációkat és azok hierarchikus rendjét vizuálisan jelenítik meg, külön-külön mindegyik szövegre. A diagramok Mann and Thompson (1988) jelölési módszerével és a fent leírt címkézési stratégiával készülnek. Az 1. és 2. ábra szemlélteti a folyamatot (az 5. részben): a vízszintes vonalak (alattuk a számmal) a kapcsolódó szövegegységeket, a nyíl végű ívek (felettük a KP nevével) az egységeket összekötő relációkat jelölik. A nyilak a szatellitből indulnak ki és a mag felé mutatnak, amelyet függőleges vonal jelez.

4.2. Az adatelemzés módszerei: kvantitatív és kvalitatív megközelítések

A kvantitatív (statisztikai) elemzések a kapcsolódási propozíciók gyakoriságát és eloszlását vizsgálják, annak érdekében, hogy ki lehessen mutatni a fordítást kísérő, elsősorban kvantitatív természetű eltolódásokat. Ezeket egyfelől a két nyelv közötti rendszerbeli különbségek, másfelől a fordító szövegértelmezése okozhatja. A forrásnyelvi és célnyelvi szövegek közötti különbség mértékét (szignifikanciáját) t-próbák segítségével lehet statisztikailag vizsgálni, minden egyes változó (kapcsolódási propozíció) esetében külön-külön. Kvalitatív elemzésre a retorikai és a műfaji szerkezet interakciójának vizsgálatához, valamint annak megállapításához van szükség, hogy a retorikai struktúra fordítás során bekövetkezett változásai miként hatnak az eseménystruktúrára és a hírszöveg propozicionális tartalmára. A kvalitatív elemzés Bell (1991) modelljére épül. Összefoglalva, az adatelemzés a következő lépéseket öleli fel:

(1) a kapcsolódási propozíciók eloszlásának vizsgálata a forrásnyelvi szövegben és a fordításban (a KP-k gyakoriságának kvantitatív/statisztikai elemzése) és a KP eltolódások azonosítása a fordításban;
(2) a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg retorikai szerkezetének kvalitatív elemzése, különös tekintettel (a) a szöveg által közvetített fő retorikai funkcióra (amely a struktúra legfelső szintjén elhelyezkedő KP-kból állapítható meg), (b) a KP-k és a retorikai szerkezet egyezésének mértékére (megegyező és eltérő KP-k és szerkezet azonosítására) és (c) a retorikai és a műfaji szerkezet közötti kapcsolatra, vagyis a KP eltolódások eseménystruktúrában elfoglalt helyére;
(3) a KP-k nyelvi jelölésének vizsgálata a forrás- és a célszövegekben.

A kapcsolódási propozíciókat sokféleképpen lehet jelölni: igeidővel, grammatikai szerkezettel (pl. az angolban a *to* + *infinitive* jelölheti a CÉL relációt), diskurzusjelölőkkel, kötőszókkal, lexikai elemekkel stb. (Baker 1992; Mann és Thompson 1986). Mivel a kohézió- és koherenciakutatásban a szövegbeli kapcsolatokat, logikai relációkat leginkább kötőszók (pl. *bár*, *és*, *továbbá*, *egyfelől*) elemzésén keresztül vizsgálják, a jelen vállalkozás tárgyát is ezek képezik. Egy relációt tehát abban az esetben tekinthetünk jelöletlennek, ha azt nem jelöli explicit módon kötőszó.

„Eltolódáson" azt a jelenséget értem, amikor egy, a forrásnyelvi szövegben jelen levő (pl. kohéziós) eszközt a fordító kihagyja, vagy másik típusú eszközzel helyettesíti. A terminust a tanulmány Blum-Kulka (1986), majd a későbbiekben Shlesinger (1995: 196) munkájából kölcsönzi, akik kohéziós vizsgálatok során alkalmazták. Itt azonban kohéziós eltolódás helyett koherenciaeltolódások vizsgálata a cél, azon belül pedig a szöveg felszíne mögött rejlő kognitív/logikai relációkban, a kapcsolódási propozíciókban bekövetkezett eltolódások, módosulások feltérképezése.

5. Magyar–angol sajtófordítás: mintaelemzés

A fentiekben bemutatott elemzési módszert a 3. részben bemutatott korpusz 15-ös számú szövegén keresztül szemléltetem. Elsőként a szöveg minimális egységekre bontását (a tagmondatok/mondatok címkézését) mutatom be (5-ös példa), amelyet az ágrajz létrehozása követ (1. és 2. ábra). Mint az (5) példában látható, a szöveg egységekre bontása után öt (számmal jelölt) mondat keletkezik mindkét szövegből, de a magyar szövegből (HST15) nyolc, míg az angol szövegből (ETT15) kilenc minimális egység (tagmondat, amelyet a mondat számát követő betű jelez). A megegyező szövegrészek egymás mellett helyezkednek el, a relációkat kifejező kötőszókat pedig dőlt betűk jelzik. A mondatszerkezetben egy jelentős különbség látható. A 4. mondatban a tagmondatok propozicionális tartalma megváltozik: a 4b tagmondatban megjelenő információ a forrásszövegben két tagmondatban oszlik el (a 4c és a 4b-ben) és ráadásul fordított sorrendben a fordításban. A címkézési rendszernek köszönhetően azonban a diagramokban láthatók az egymásnak megfelelő tagmondatok (az angol szövegben megnövekedett tagmondatszám és a megfordult propozicionális tartalom ellenére).

(5) példa: A HST15 és ETT15 szövegek minimális egységekre bontása

Mondat/ tagmondat	Magyar szöveg: HST15	Mondat/ tagmondat	Angol fordítás: ETT15
Cím	**Az egészségügy reformjának rögös útja**	Cím	**The bumpy road of the healthcare reforms**
1a	A 2002-ben hivatalba lépett MSZP-SZDSZ koalíció első négy évében a magyar egészségügyi költségvetés kiadásainak aránya a GDP-n belül 4,3%-ról 5,1%-ra nőtt,	1a	During the first four years of the MSZP-SZDSZ coalition that came to power in 2002, the Hungarian healthcare budgetary expenditure grew from 4.3% to 5.1% in proportion to the GDP,
1b	ami összegszerűen jelentős, 74%-os növekedést jelent.	1b	which amounts to a sizeable 74% increase.

Mondat/ tagmon-dat	Magyar szöveg: HST15	Mondat/ tagmon-dat	Angol fordítás: ETT15
2	A növekedést *azonban* nem kísérte az ellátás reformja.	2	*However*, this increase has not been accompanied by reforms.
3	*Másfelől* a koalíció költségvetési politikájának hibái folytán 2006 nyarára az államháztartás minden területén elodázhatatlanná váltak a komoly megszorítások.	3	By the summer of 2006 – due to the political blunders of the coalition – the introduction of wide scale austerity measures to every sphere of the fiscal budget became imminent.
4a	Az egészségügyi ellátás reformjára *ezért* a források szűkítésének idején kerül sor,	4a	*Hence*, the process of reforming the health service is simultaneously taking place with the drastic tightening of resources in several spheres,
4b	*ráadásul* ez egyszerre több területen, drasztikus lépésekben, a 2006-os választási ígéreteknek ellentmondva és hiteltelen kormányzati kommunikációval övezve történik.	4b	which contravenes the 2006 election promises *on the one hand*, *and* is being communicated in an obscure manner by the government, *on the other.*
5a	Mindez alapvetően kikezdte a reform megvalósításához szükséges közbizalmat	5a	All these issues have shaken the foundations of public confidence needed for the implementation of reforms,
5b	és súlyosan megterheli mind a betegeket, mind az orvosokat.	5b	*as well as* encumber the sick and medical practitioners alike.

A szövegek minimális egységekre bontását a kapcsolódó szövegrészek és a köztük fennálló kapcsolódási propozíciók azonosítása követi. Mint azt az 1. és a 2. ábra mutatja, a magyar szövegben összesen hét relációt lehet azonosítani: egy KIDOLGOZÁST (cím és 1–5. mondat között), egy ELLENTÉTET (1. mondat és 2–5. mondat között), két AKART OKOT (2. mondat és 4–5. mondat között, 3. mondat és 4–5. mondat között), két ÉRTÉKELÉST (4. mondat és 5. mondat között, 4a tagmondat és 4b tagmondat között) és egy ÖSSZEKAPCSOLÁST (5a tagmondat és 5b tagmondat között). Az angol fordítás alapján készített diagram meglehetősen eltérő struktúrát mutat. Itt összesen kilenc tagmondat és nyolc reláció látható: egy KIDOLGOZÁS (cím és 1–5. mondat között) és egy ELLENTÉT (1. mondat és 2–5. mondat között), ami megegyezik azzal, amit a magyar szövegben láttunk; egy NEM AKART EREDMÉNY (2–3. mondat és 4–5. mondat között), egy KÖRÜLMÉNY (2. mondat és 3. mondat között), amik egyáltalán nem szerepelnek a forrásszövegben; és két ÉRTÉKELÉS (4. mondat és 5. mondat között, 4a tagmondat és 4b–4c tagmondatok között), mint a forrásnyelvi szövegben, valamint két ÖSSZEKAPCSOLÁS (4b tagmondat és 4c

tagmondat között; 5a tagmondat és 5b tagmondat között). Az ábrában szaggatott vonalak jelzik az eltérő mondat/tagmondatszerkezetből (ritka vonalak) és az eltérő értelmezésből (sűrűn szaggatott vonalak) fakadó változásokat.

Az ágrajzokból az is jól látszik, hogy a szövegek által közvetített fő retorikai funkció – mint azt a szerkezet legfelső szintjein (a cím és a szöveg között) szereplő KP-k mutatják – mindkét esetben a KIDOLGOZÁS. Mann (2005) relációdefiníciója szerint ez arra utal, hogy fő funkciójukat tekintve mindkét szöveg a címben említett témában kíván további részletekkel szolgálni. Az is egyértelműen látható ugyanakkor, hogy a szövegek többi része sem a relációk mennyiségét, sem azok minőségét tekintve nem tekinthető egyformának. Megvizsgálva alaposabban az egyező relációkat és szerkezeti elemeket, a két szövegben található összesen 15 kapcsolódási propozícióból csupán öt olyan található, amelyek megegyeznek a két szövegben (ezt jelzi az 5+5 reláció a 4. táblázatban). Százalékosan ez összesen 66,67% egyezést mutat a magyar szöveg és az angol fordítás retorikai szerkezete között, amely jelentős különbséget (Λ⊆ΨN eltolódást) jelent a fordításban (erre utal a táblázat utolsó oszlopában látható + jel). A 4. táblázat 2., 3. és 4. oszlopa foglalja össze a szerkezeti eltolódás százalékos kimutatásának módját.

1. ábra
A magyar szöveg (HST15) hierarchikus retorikai szerkezete

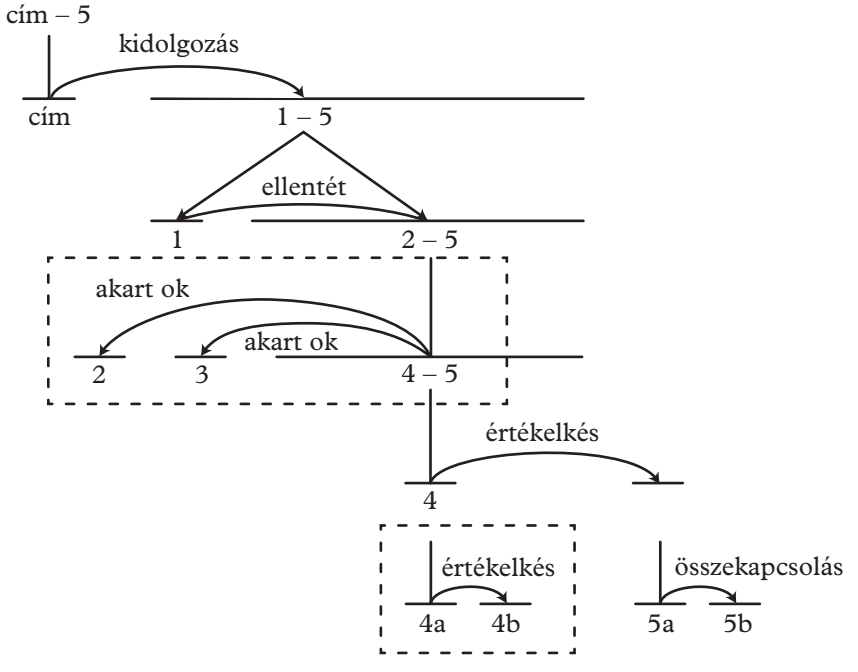

2. ábra
Az angol fordítás (ETT15) hierarchikus retorikai szerkezete

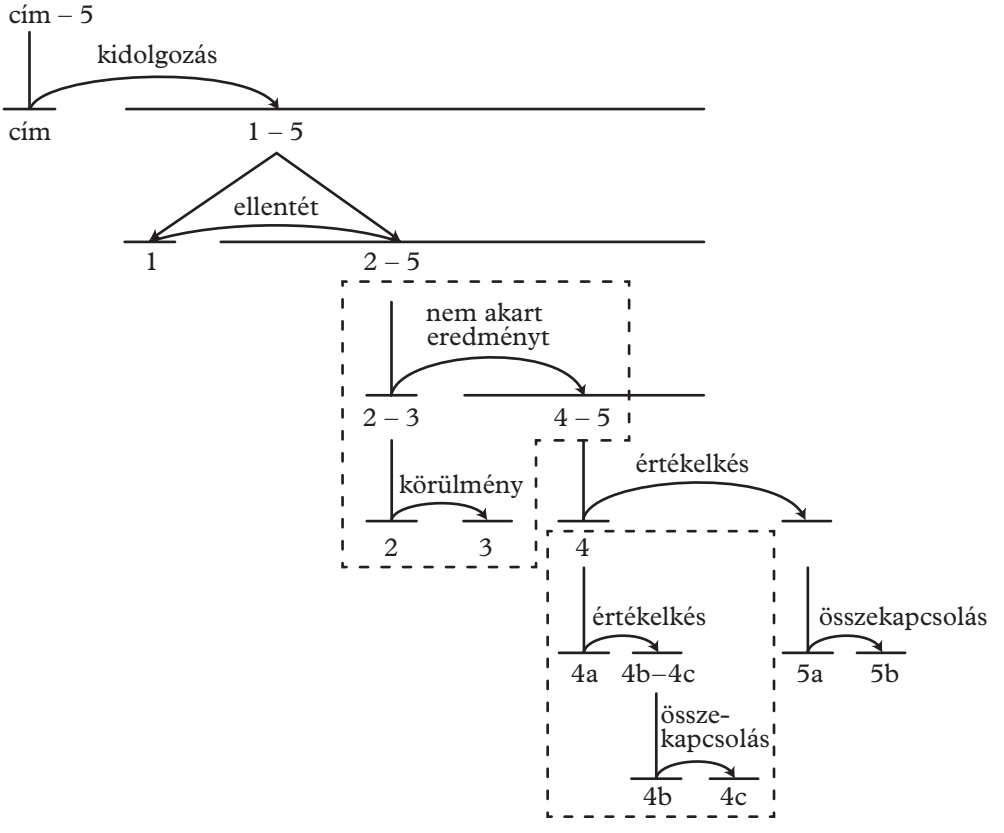

4. táblázat
A retorikai szerkezeti eltolódás mértéke a fordításban (%-ban)

Szöveg	**Egyező KP-k HST+ETT**	Összes KP **HST+ETT**	**%os egyezés (egyező vs.** összes **KP**	**Retorikai szerkezeti eltolódás**
15	5+5=10	7+8=15	66,67%	+

A két szöveg a kapcsolódási propozíciók nyelvi jelölése tekintetében is eltér. A magyar szövegben öt propozíciót jelöl kötőszó: az ELLENTÉTET (*azonban*), az AKART OKOT (*másfelől*), az ÉRTÉKELÉST kétszer (*ezért*; *ráadásul*) és az ÖSSZEKAPCSOLÁST (*és*). Az angol fordításban csak négy propozíció jelölt: az ELLENTÉT (*however* [lit.: *bár*]), a NEM AKART EREDMÉNY (*Hence* [lit.: így]) és az ÖSSZEKAPCSOLÁS kétszer (*as well as* [lit.: *is*]*; on the one hand, and…on the other* [lit.: *egyfelől…másfelől*]). Így a magyar szövegben a jelölt KP-k száma az

összes KP-hoz viszonyítva viszonylag magas (5 vs. 7), 71,43%, míg a fordításban ugyanez az arány alacsonyabb (4 vs. 8), csupán 50%.

Mivel az eredmények arra utalnak, hogy fordítás során nem annyira a kapcsolódási propozíciók száma változik, hanem inkább ezek típusa (minősége) és szövegbeli eloszlása, érdemes megvizsgálni, hogy hol helyezkednek el a műfaji szerkezetben: az eseménystruktúrában. Ez a vizsgálat arra világít rá, hogy a kvantitatív és kvalitatív eltolódások a hírszöveg eseménystruktúrájának mely komponenseiben realizálódnak. Az eredmények alapján következtetéseket vonhatunk le arra vonatkozóan, hogy a kapcsolódási propozicionális eltolódások hogyan hatnak a műfajszerkezetre és – ezen keresztül – a szöveg propozicionális/információtartalmára. Az 5. táblázat foglalja össze azokat az eseménystruktúra elemeket, amelyekben propozicionális eltolódás volt azonosítható és megadja ezen eltolódások számát.

5. táblázat
A kapcsolódási propozicionális eltolódások helye a hírszöveg eseménystruktúrájában

Szöveg	**Eseménystruktúra elemek**				
	Háttér	Cselekmény	Utóesemény	Kommentár	Helyszín
	történelem		következmények	értékelés	
15	1	1	1	1	1

Mint az 5. táblázat mutatja, eltolódások a következő eseménystruktúra komponensekben azonosíthatók a vizsgált szövegben: háttér, cselekmény, utóesemény, kommentár, helyszín. Érdekes módon éppen azokban a komponensekben, amelyekben az újságíró az eseményről alkotott szubjektív véleményét, értékelését, illetve a vele kapcsolatos elvárásait forgalmazza meg (kommentár), vagy az esemény részleteit közli (háttér, cselekmény, utóesemény, helyszín). Retorikailag, vagyis az író által közölni kívánt üzenet/mondanivaló szempontjából a hírszövegnek ezek a legfontosabb elemei. Abból, hogy az eltolódások éppen ezekben fordulnak elő, arra lehet következtetni, hogy akarva vagy akaratlanul, de **a fordító módosítja az eseménystruktúra komponensek kapcsolati propozicionális tartalmát, s ezen keresztül – alig észrevehetően – az újságíró mondanivalóját.**

6. Összegzés

E tanulmány egy olyan elemzési módszert mutatott be, amely – a retorikai struktúra elmélet felhasználásával – lehetővé teszi a retorikai szerkezet műfaji szempontú vizsgálatát a fordításban. Rámutatott, hogy a módszer segítségével miként vizsgálható a retorikai szerkezet, valamint a funkcionális ekvivalencia megteremtése a fordításban. A tanulmány rávilágított az elmélet fordítási

szempontú alkalmazása során felmerülő kérdésekre és problémákra, valamint a fordítás során keletkező kapcsolódási propozicionális eltolódások és retorikai szerkezeti változások vizsgálatának egy lehetséges, kutatás-módszertani szempontból is megbízható módjára. A retorikai elemzés műfaji szempontú megközelítéssel történő kiegészítése révén a felvázolt módszerrel meghatározható az eltolódások helye a szövegszerkezetben (jelen vizsgálatunkban a hírszöveg eseménystruktúrájában) és leírható, hogy az eltolódások hogyan módosítják a fordítás propozicionális tartalmát, s ezen keresztül a közvetített üzenetet/mondanivalót.

A mintaelemzésből jól látható, hogy Taboada és Mann (2006: 430) aggályai ellenére, a retorikai struktúra elmélet hosszabb szövegekre, nagyobb szövegegységekre is haszonnal alkalmazható. Mivel ilyen esetben több szerkezeti tényezővel is számolni kell (műfajszerkezet, makrostruktúra stb.), az elmélet társítása egy másik, a vizsgált műfaj szempontjából releváns szerkezeti elemzési modellel közelebb visz annak megértéséhez, hogy e nehezen megfogható, de a szöveg értelmezése szempontjából kulcsfontosságú jelenség, a koherencia miként teremtődik meg/teremtődik újra a fordításban. Bell elemzési modellje fontos információkkal szolgált ahhoz, hogy leírhassuk, hogyan marad meg (vagy éppen sérül!) egy szöveg funkcionalitása. Különösen fontos ez olyan, ún. tartalomközpontú szövegeknél, mint amit e tanulmány is vizsgált, ahol Reiss (2000: 30) szerint a fordítás során biztosítani kell a „tartalom állandóságát". A retorikai eltolódások miatt az itt vizsgált fordításban nem valósul meg az a tartalmi állandóság és funkcionális azonosság, amely e hírműfaj fordítása esetében elvárt.

Ahhoz azonban, hogy általánosítható következtetéseket lehessen levonni az RSE fordításkutatásban való hasznáról és a retorikai és műfaji szerkezet interakciójáról, fontos jövőbeli feladat az itt felvázolt módszer alkalmazhatóságának reprezentatív mintát tartalmazó korpuszon és más műfajokon történő tesztelése. Reményeim szerint e tanulmány nemcsak a retorikai szerkezet koherenciában betöltött szerepét vizsgáló kutatások eredményeihez járul hozzá, hanem szélesíti a fordítás mint szöveg (Nord 1991) vizsgálatát célzó kutatások elméleti és módszertani eszköztárát is.

Irodalom

Baker, M. 1992. *In other words*. London: Routledge.

Bell, A. 1991. *The language of news media*. Oxford, UK: Blackwell.

Bell, A. 1998. The discourse structure of news stories. In: Bell, A., Garrett, P. (eds.) *Approaches to media discourse*. Oxford, UK: Blackwell. 64–104.

Bielsa, E. 2007. Translation in global news agencies. *Target* Vol. 9. No.1. 135–155.

Blum-Kulka, Sh. 1986. Shifts of cohesion and coherence in translation. In: House, J., Blum-Kulka, Sh. (eds.) *Interlingual and intercultural communication: Discourse and cognition in translation and second language acquisition studies*. Tubingen: Gunter Narr. 17–35.

Connor, U. 1996. *Contrastive rhetoric*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gayor H. R. 2008. *Rhetorical Structure Theory in Translation Analysis*. Unpublished MA thesis. Budapest: Eötvös Loránd University.
Gottlieb, H. 2010. Multilingual translation vs. English-fits-all in South African media. *Across Languages and Cultures* Vol. 11. No. 2. 189–216.
Harsányi, I. 2008. Metaforarendszerek fordítása – sajtószövegek elemzése kognitív megközelítésből. *Fordítástudomány* 10. évf. 1. szám. 42–60.
Harsányi, I. 2010. A metafora mint az alternatív konceptualizáció eszköze a fordításban. *Fordítástudomány* 12. évf. 2. szám. 5–23.
Hatim, B., Mason, I. 1990. *Discourse and the translator*. Harlow: Longman.
Holland, R. 2006. Language(s) in the global news: Translation, audience design and discourse (mis)interpretation. *Target* Vol. 18. No. 2. 229–259.
Károly K. 2010. Shifts in repetition vs. shifts in text meaning: A study of the textual role of lexical repetition in non-literary translation. *Target* Vol. 22. No. 1. 40–70.
Lee, Ch-s. 2006. Differences in news translation between broadcasting and newspapers: A case study of Korean–English translation. *Meta* Vol. 51. No. 2. 317–327.
Magnuczné Godó Á. 2003. *Cross-cultural perspectives in academic writing. A study of Hungarian and North American students' L1 argumentative rhetoric*. PhD doktori disszertáció. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
Mann, W. C., Matthiessen, Ch. M. I. M., Thompson, S. A. 1992. Rhetorical structure theory and text analysis. In: Mann, W. C., Thompson, S. A. (eds.), *Discourse description: Diverse linguistic analyses of a fund-raising text (Pragmatics and Beyond, New Series, 16)*. Amsterdam és Philadelphia: John Benjamins. 39–78.
Mann, W. C., Thompson, S. A. 1986. Relational propositions in discourse. *Discourse Processes* Vol. 9. 37–55.
Mann, W. C., Thompson, S. A. 1988. Rhetorical structure theory: toward a functional theory of text organization. *Text* Vol. 8. No. 3. 243–281.
Nord, Ch. 1991. *Text analysis in translation: Theory, methodology and didactic application of a model for translation-oriented text analysis*. Amsterdam-Atlanta, G.A.: Rodopi.
Nord, Ch. 1995. Text-functions in translation: Titles and headings as a case in point. *Target* Vol. 7. No. 2. 261–284.
Nord, Ch. 1997. *Translating as a purposeful activity – Functionalist approaches explained*. Manchester: St. Jerome.
Paksy E. 2005. Szerző és olvasó viszonya a fordított szövegben. *Fordítástudomány* 7. évf. 1. szám. 60–69.
Paksy E. 2008. Metaszöveg és ethosz a fordításban. *Fordítástudomány* 10. évf. 2. szám. 47–60.
Pásztor Kicsi M. 2007. Vajdasági magyar médiaszövegek mondatszerkesztésének összehasonlító kvantitatív elemzése. *Hungarológiai Közlemények* 2. évf. 71–85.
Papegaaij, B., Schubert, K. 1988. *Text coherence in translation*. Dordrecht – Holland/ Providence RI, USA: Foris Publications.
Reiss, K. 2000. *Translation criticism – The potentials and limitations*. Manchester: St. Jerome.
Renkema, J. 2004. *Introduction to discourse studies*. Amsterdam: John Benjamins.
Shlesinger, M. 1995. Shifts in cohesion in simultaneous interpreting. *The Translator* Vol.1. No. 2. 193–214.
Sidiropoulou, M. 1995a. Headlining in translation: English vs. Greek press. *Target* Vol. 7. No. 2. 285–304.
Sidiropoulou, M. 1995b. Causal shifts in news reporting: English vs. Greek press. *Perspectives: Studies in Translatology* Vol. 3. No. 1. 83–92.

Sidiropoulou, M. 1998. Quantities in translation: English vs. Greek press. *Target* Vol. 10. No. 2. 319–333.
Taboada, M. T. 2004. *Building coherence and cohesion. Task-oriented dialogue in English and Spanish*. Amsterdam: John Benjamins.
Taboada, M., Mann, W. C. 2006. Applications of Rhetorical Structure Theory. *Discourse Studies* Vol. 8. No. 4. 567–588.
Tirkkonen-Condit, S. 2002. Process research: State of the art and where to go next? *Across Languages and Cultures* Vol. 3. No. 1. 5–19.
Valdeón, R. A. 2005. The 'Translated' Spanish service of the BBC. *Across Languages and Cultures* Vol. 6. No. 2. 195–220.
Valdeón, R. A. 2009. Euronews in translation: Constructing a European perspective of/for the world. *Forum* Vol. 7. No. 1. 123–153.
Virtanen, T. (1995). Analysing argumentative strategies: a reply to a complaint. In: Wårwik, B., Tanskanen, S-K., Hiltunen, R. (eds.) *Organization in discourse. Proceedings from the Turku Conference. Anglicana Turkuensia 14*. Turku, Finland: University of Turku. 539–547.

Internetes hivatkozások

Mann, W. C. 2005 *RST – Rhetorical Structure Theory*. Letölthető: www.sfu.ca/rst/01intro/definitions.html